

УДК 378.4:785.071.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-204-196-200

ЛЯШЕНКО Ольга Дмитрівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри інструментально-виконавської майстерності

Інституту мистецтв Київського університету

імені Бориса Грінченка

ORCID: [https:// orcid.org/0000-0002-5840-8178](https://orcid.org/0000-0002-5840-8178)

e-mail: o.liashenko@kubg.edu.ua

ЕКОНОМОВА Ольга Серафимівна –

старший викладач кафедри інструментально-виконавської

майстерності Інституту мистецтв Київського університету

імені Бориса Грінченка

ORCID: [https:// orcid.org/0000-0002-2975-969x](https://orcid.org/0000-0002-2975-969x)

e-mail: o.ekonomova@kubg.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ІНСТРУМЕНТАЛІСТІВ-ВИКОНАВЦІВ У КЛАСИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний етап розвитку музичного мистецтва в Україні характеризується розмаїттям стилів і жанрів інструментального виконавства, оригінальністю творчих задумів композиторів та нестандартними формами їх сценічного втілення, що, у свою чергу, потребує відповідної підготовки інструменталістів-виконавців у вітчизняних закладах вищої освіти.

Тому актуальним і своєчасним є дослідження змісту й особливостей фахової підготовки майбутніх інструменталістів-виконавців у вищій школі – класичних і педагогічних університетах, музичних академіях, консерваторіях, інститутах мистецтв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти фахової підготовки інструменталістів-виконавців у закладах вищої освіти знайшли відображення у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених та педагогів-практиків.

У наукових працях М. Давидова розкрито широке коло питань, пов'язаних не тільки з методикою викладання гри на баяні й акордеоні та становлення виконавської майстерності баяніста (специфіка інструмента, закономірності артикулювання на ньому; взаємообумовленість художньо-виражальних можливостей інструмента та виконавської техніки баяніста), але й із специфікою виконавського мислення музиканта (оперування загальними музично-теоретичними та специфічними інструментально-виконавськими категоріями, такими, як тембр, артикуляція, агогіка, динаміка; комплексний характер художньої техніки, що допускає взаємозамінюваність виконавських засобів виразності; доцільність психофізіологічних мікродій музиканта, що

відображають характер художньої техніки тощо) [3]. Розвиток вітчизняної фортепіанної школи у XX столітті (історико-культурологічні аспекти, тенденції розвитку національної фортепіанної школи в контексті загальноосвітніх процесів, наукові технології та інтеграційні процеси в сучасній фортепіанній педагогіці тощо) досліджено у наукових працях Н. Гуральник [2]. Методику формування виконавської культури студента-скрипаля, яка ґрунтується на культуротворчому й комунікативно-артистичному спрямуванні виконавської підготовки інструменталіста, забезпеченні теоретико-практичної синхронізації навчального процесу, упровадженні форм і методів навчання, зорієнтованих на самовдосконалення й розвиток оцінно-аналітичних і творчих якостей студента, формування досвіду концертної діяльності тощо, розроблено О. Андрейко [1]. Технологію саморегуляції виконавця у процесі концертного виступу науково обґрунтовано Д. Юником [10], який розробив теорію чотирьохвекторного прояву завадостійкості музикантів-інструменталістів, де перший вектор забезпечує уникнення дезорганізуючого впливу стресорів на процес сценічної діяльності, другий – його нівелювання, третій – витримку дій сильних, раптових і тривалих стресів, а четвертий – успішність чинення їм опору. Науково-методичний аспект інструментально-виконавської підготовки студентів в умовах університетської освіти висвітлено в роботах В. Лабунця [6], К. Завалко [4], В. Федоришина [9] та інших.

Емпіричні дослідження у галузі фахової підготовки інструменталістів у країнах Азії проводяться під керівництвом професора Бо-Вах Люна. Аналізуючи процес професійного розвитку викладачів скрипки та фортепіано, К. Лі та Б.-В. Люн констатують, що професія викладача-інструменталіста є

благородною, але недооціненою, оскільки потребує багаторічного навчання та кропіткої праці з опанування виконавських умінь. Ученими з'ясовано, що методи роботи в інструментальних класах традиційно орієнтовані на досягнення практичних результатів, передбачених екзаменаційними вимогами з фаху, на відміну від тих, що задекларовані в академічних журналах і матеріалах конференцій. Тому автори вважають, що уніфікація методів професійного розвитку є найбільш актуальною і нагальною проблемою, з якою стикаються викладачі-інструменталісти [11]. З метою дослідження творчого розвитку майбутніх інструменталістів Ю. Чжэн та Б.-В. Люн провели експеримент в університетах Китаю. Для цього було застосовано методи відеозапису роботи студентів (для самоспостереження й самоаналізу) та напівструктурованих інтерв'ю. Результати експерименту показали, що викладачі можуть виховувати у студентів виконавську творчість, розвиваючи їхні уявлення, які пов'язані з індивідуальними знаннями й досвідом особистості. А самостійність у музичному самовираженні, на думку авторів, має заохочуватися засобом викладання жанрів, що відрізняються від класичної музики [12].

Остання теза підкріплена досвідом творчого становлення і багатьох українських виконавців та викладачів, які паралельно з академічною (класичною) інструментальною підготовкою захоплювалися естрадним та джазовим виконавством, поповнюючи власний досвід «свіжими» відчуттями й емоціями, захватом від самостійно «відкритих» перлин сучасного музичного мистецтва.

Аналіз проведених наукових досліджень свідчить про те, що особливості фахової підготовки інструменталістів-виконавців у класичних університетах України недостатньо висвітлені в науковій літературі, що й визначило напрямок нашого наукового пошуку.

Мета статті – проаналізувати зміст та визначити особливості фахової підготовки інструменталістів-виконавців у класичному університеті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фахова підготовка майбутніх музикантів-інструменталістів у класичному університеті здійснюється відповідно до освітньо-професійних програм спеціальності «Музичне мистецтво» двох спеціалізацій – «Інструментальне виконавство (фортепіано)» та «Інструментальне виконавство (оркестрові інструменти)», у яких визначено мету фахового навчання інструменталістів – підготовка конкурентоспроможних високопрофесійних фахівців, які володіють навичками концертно-виконавської та педагогічної діяльності у сфері

музичного мистецтва. Освітньою програмою передбачене ознайомлення студентів із: традиційними класичними та сучасними інноваційними підходами до інструментального виконавства; акустичними та цифровими музичними інструментами; різноманітними ансамблевими формами в контексті їх становлення й розвитку; інформаційно-комунікаційними технологіями в галузі фортепіанного та оркестрового виконавства [5; 8].

Студентоцентроване та практико-зорієнтоване навчання майбутніх інструменталістів в умовах університетської освіти реалізується у процесі вивчення навчальних дисциплін обов'язкової компоненти навчального плану (спеціальний інструмент; інструментальний ансамбль; концертмейстерський клас – для для піаністів; оркестровий клас – для виконавців на оркестрових інструментах; фахові методики; основи композиції, імпровізації та інструментування; музично-теоретичні та музично-історичні дисципліни; арт-менеджмент тощо) та вибіркової компоненти освітньої програми (додаткова спеціалізація «Середня освіта (музичне мистецтво)», окремі навчальні курси за вибором студента).

Аналіз навчальних програм з фаху дав змогу визначити завдання інструментально-виконавської підготовки студентів, які полягають в: опануванні техніки гри на музичному інструменті; оволодінні інтерпретаційними уміньми; розвитку музичних здібностей (музичний слух, музична пам'ять, музичне мислення тощо); формуванні концертного й педагогічного репертуару та засвоєнні методів роботи над музичними творами; формуванні виконавської манери та сценічної культури. Освітній процес у класах інструментально-виконавських дисциплін побудований на поетапному засвоєнні студентами навчального репертуару (інструментальних творів різних стилів, жанрів, епох) із послідовним ускладненням навчальних завдань.

У процесі інструментально-методичної підготовки студенти бакалаврату вивчають: вимоги до проведення занять в інструментальних класах закладів початкової мистецької освіти (дитячих музичних школах, школах мистецтв, центрах дитячо-юнацької творчості); структуру заняття у класі спеціального інструменту (робота над гаммами, вправами, етюдами; вивчення поліфонічних творів; робота над творами великої форми; вивчення різнохарактерних п'єс тощо); принципи та методи роботи з учнями-інструменталістами різних вікових груп.

Методична підготовка інструменталістів у магістратурі має на меті формування готовності

до викладання музичного інструмента у закладах вищої освіти. Програмою з інструментально-методичних дисциплін передбачене: ознайомлення студентів із педагогічним досвідом вітчизняної і зарубіжної інструментальних шкіл; засвоєння теоретичних основ сольного інструментального виконавства; знання програмних вимог з інструментально-виконавських дисциплін, принципів і методів їх викладання у вищій школі; ознайомлення студентів із фаховими вимогами та змістом професійної діяльності викладача-інструменталіста; засвоєння принципів укладання навчальних робочих програм з фаху тощо [7].

Набуті студентами практичні навички інструментального виконавства та методичні знання і вміння реалізуються в процесі проходження обов'язкових для обох спеціалізацій (фортепіанної та оркестрової) практик: 1) навчальної у закладах початкової мистецької освіти; 2) виробничої (педагогічної в музичній школі-студії /безвідривної) у закладах початкової мистецької освіти; 3) виробничої (виконавської/безвідривної) у професійних музичних колективах та концертних організаціях.

Слід зазначити, що в процесі проходження виробничих практик у студентів формується впевненість у правильному (або ні) виборі професії, а також виявляються проблемні аспекти їхньої фахової підготовки.

З метою визначення професійних пріоритетів та рівнів самооцінки студентами власних фахових умінь, ми провели бесіди та опитування студентів-практикантів. Стисло сформулюємо запитання та відповіді студентів на них. Запитання 1: Якому виду музично-інструментальної діяльності Ви надаєте перевагу? Відповіді: сольному – 57%; ансамблевому – 31%; оркестровому – 12%. Запитання 2: Як Ви оцінюєте власний рівень готовності до концертно-виконавської діяльності? Відповіді: як високий – 39%; як середній – 55%; як низький – 6%. У процесі бесід з респондентами з'ясовано, що студенти, які обрали колективні форми інструментального виконавства, мають бажання бути й солістами-інструменталістами, але психологічно ще не готові до цього (не можуть побороти сценічне хвилювання), хоча і мають належний рівень виконавської техніки. Запитання 3: Яких знань і умінь Вам бракує для успішної педагогічної діяльності в закладах початкової мистецької освіти? Відповіді: методичних – 49%; історико-теоретичних – 24%; педагогічно-комунікативних – 27%. Деякі респонденти зауважили, що у своєму навчанні основний акцент роблять на формуванні виконавської майстерності, приділяючи недостатньо уваги фаховим

методикам та дисциплінам історико-теоретичного циклу.

Наші спостереження за роботою студентів-практикантів показали, що брак теоретичних знань і методичних умінь виявляється у невмінні стисло й доступно пояснити учневі техніку виконання певних прийомів гри, активізувати його увагу цікавими фактами із життя композитора чи історії створення музичного інструмента. Для усунення цих прогалин ми радимо студентам-практикантам опрацювати літературу, в якій висвітлено досвід вітчизняних та зарубіжних науковців і педагогів-практиків, проаналізовано інноваційні методичні системи відомих інструменталістів минулого й сучасності, визначено напрямки функціонування та перспективи розвитку інструментальних шкіл.

Важливою складовою фахового навчання інструменталістів у вітчизняних університетах є підготовка до концертно-виконавської діяльності, оскільки саме в ній висвітлюються навчальні досягнення студентів. Цей процес також має свої особливості. Публічний виступ інструменталіста потребує мобілізації його фізично-виконавських та психоемоційних сил, надзвичайної зосередженості на художньо-творчому процесі та сценічному втіленні задуму композитора.

Такий досвід студенти набувають під час проходження концертно-виконавської практики. Традиційними є такі форми концертної діяльності, які мають опанувати студенти-інструменталісти за час навчання в університеті: сольне та ансамблеве виконавство, гра у складі музично-інструментальних та вокально-хорових колективів, камерне музикування; проведення тематичних концертів та лекцій-концертів; участь у різноманітних мистецьких проєктах, професійних конкурсах і фестивалях.

Характерною особливістю фахової підготовки майбутніх інструменталістів в Інституті мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка є те, що упродовж усього періоду навчання студенти мають змогу проходити виробничу (виконавську) практику (сольну та у складі студентських музичних колективів) у Навчальній лабораторії виконавської майстерності. Така форма фахової підготовки сприяє швидкій адаптації студентів до концертно-виконавської діяльності, забезпечує закріплення інструментальних навичок, набутих в індивідуальних класах, сприяє творчому розвитку майбутніх інструменталістів та формуванню досвіду сценічної діяльності.

Узагальнюючи зміст навчальних та освітньо-професійних програм різних років [5; 7; 8], ми визначили основні принципи й методи фахової підготовки студентів-інструменталістів

у класичному університеті: *принципи* студентоцентризму, професійно-педагогічної спрямованості навчання, науковості, систематичності, послідовності, доступності, педагогічної доцільності, зв'язку теорії і практики, єдності художнього і технічного, жанрової та стильової різноманітності навчального репертуару; *методи*– дидактичні (словесний, ілюстративний, словесно-ілюстративний, репродуктивний, репродуктивно-варіативний, проблемно-пошуковий, імпровізаційний), загальнонаукові (аналіз, узагальнення, систематизація, синтез, порівняння, рефлексія), спеціальні музичні (слухове уявлення, слуховий аналіз, слухове регулювання, наслідування, творча адаптація музичного матеріалу, виконавська імпровізація тощо) [7, с. 8–9].

Реалізація означених принципів і методів у класах інструментально-виконавських дисциплін здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей кожного студента (його музичних здібностей, творчої уяви, швидкості засвоєння навчального матеріалу тощо), а вагому частку фахової підготовки майбутнього інструменталіста складає його щоденна багатогодинна самостійна робота з удосконалення техніки гри як засобу художньо-виразного виконання інструментального твору.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розробок. Проведене дослідження дає підстави констатувати, що особливості фахової підготовки інструменталістів-виконавців у класичному університеті полягають у: 1) дотриманні науково-педагогічних принципів і традицій вітчизняного інструментального виконавства в організації освітнього процесу в інструментально-виконавських класах; 2) орієнтації фахового навчання студентів-інструменталістів на педагогічну і концертно-виконавську діяльність; 3) пріоритетності практичних індивідуальних форм інструментальної підготовки студентів; 4) пролонгованому характері проведення безвідривної педагогічної та виконавської практик; 5) публічному висвітленні навчальних досягнень студентів під час академічної звітності.

Наведений у статті матеріал не вичерпує усіх аспектів означеної проблеми. Метою наших подальших наукових розвідок є дослідження методичного аспекту виконавської практики студентів-інструменталістів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрейко О. І. Теорія і методика формування виконавської культури скрипаля у вищих мистецьких навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2014. 45 с.

2. Гуральник Н. П. Українська фортепіанна школа ХХ століття в контексті музичної педагогіки: історико-методологічні та теоретико-технологічні аспекти : монографія. Київ : НПУ, 2007. 460 с.

3. Давидов М. А. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста (акордеоніста) : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вид. 3-тє, доповн. Київ : Музична Україна, 2004. 300 с.

4. Завалко К. В. Методичні засади самовдосконалення майбутнього вчителя музики в процесі навчання гри на скрипці: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.02. Київ, 2006. 266 с.

5. Куришев Е. В., Ляшенко О. Д. Робоча програма навчальної дисципліни «Спеціальний інструмент (фортепіано)» для студентів спеціальності 025 «Музичне мистецтво» другого магістерського рівня освітньої програми 025.00.01 Музичне мистецтво, спеціалізації: викладання музичного інструмента/ Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2021. 20 с.

6. Лабунець В. М. Методична система інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музики : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2015. 42 с.

7. Методика викладання дисциплін кваліфікації у вищій школі (викладання музичного інструмента): робоча програма навч. дисц. для студ. галузі знань 0202 «Мистецтво» спеціальності 8.02020401 «Музичне мистецтво» другого (магістерського) освітнього рівня / розроб. Т. М. Пляченко; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2015. 31 с.

8. Освітньо-професійна програма 025.00.04 «Інструментальне виконавство (оркестрові струнні, народні, духові та ударні інструменти)» першого(бакалаврського) рівня вищої освіти за галуззю знань 02 «Культура і мистецтво» спеціальності 025 «Музичне мистецтво» / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2021. 23 с.

9. Федоришин В. І. Формування виконавської майстерності студентів музично-педагогічних факультетів у процесі колективного музикування : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2002. 202 с.

10. Юник Д. Г. Теорія та методика формування виконавської надійності музикантів-інструменталістів : автореф. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2011. 40 с.

11. Lee C., Leung B-W. Instrumental teaching as 'the noblest and the most under-praised job': multiple case studies of three Hong Kong instrumental teachers. *Music Education Research (England). Volume 23. Issue 5 (2021)* : <https://www.tandfonline.com/doi/ref/10.1080/14613808.2021.2015309?scroll=top>.

12. Zheng Yu., Leung B-W. Cultivating music students' creativity in piano performance: a multiple-case study in China. *Music Education Research(England). Volume 23. Issue 5 (2021)*. P. 594–608.

REFERENCES

1. Andreiko, O. I. (2014). *Teoriia i metodyka formuvannia vykonavskoi kultury skrypalia u vyshchyykh mystetskykh navchalnykh zakladakh*. [Theory and methods of forming the performing culture of a violinist in higher art educational institutions] : avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.02. Kyiv [in Ukrainian].
2. Huralnyk, N. P. (2007). *Ukrainska fortepianna shkola XX stolittia v konteksti muzychnoi pedahohiky: istoriko-metodolohichni ta teoretyko-tekhnolohichni aspekty*. [Ukrainian piano school of the XX century in the context of music pedagogy: essential-methodological and theoretical-technological aspects] : monohrafiia. Kyiv : NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
3. Davydov, M. A. (2004). *Teoretychni osnovy formuvannia vykonavskoi maisternosti baianista (akordeonista)*. [Theoretical bases of formation of performance skill of the accordionist] : pidruchnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. Vyd. 3-tie, dopovn. Kyiv : Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
4. Zavalko, K.V. (2006). *Metodychni zasady samovdoskonalennia maibutnoho vchytelia muzyky v protsesi navchannia hry na skrypsi*. [Methodical principles of self-improvement of the future music teacher in the process of learning to play the violin] dys. kand. ped. nauk : 13.00.02. Kyiv [in Ukrainian].
5. Kuryshev, E.V, Lyashenko, O. D. (2021). *Robocha prohrama navchal'noyi dystsyplyny «Spetsialnyi instrument (fortepiano)»*. [Working program of the discipline "Special instrument (piano)"] dlia stud. spetsialnosti 025 «Muzychne mystetstvo» druhoho (mahisterskoho) osvithnoho rivnia / Kyiv. un-t im. B. Grinchenka. Kyiv [in Ukrainian].
6. Labunets, V. M. (2015). *Metodychna systema instrumentalno-vykonavskoi pidhotovky maibutnoho vchytelia muzyky*. [Methodical system of instrumental and performance training of future music teachers] : avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.02. Kyiv [in Ukrainian].
7. *Metodyka vykladannia dystsyplyn kvalifikatsii u vyshchii shkoli (vykladannia muzychnoho instrumenta)*. (2015). [Methods of teaching qualification disciplines in higher education (teaching musical instruments)] : robocha prohrama navch. dysts. dlia stud. Haluzi znan 0202 «Mystetstvo» spetsialnosti 8.02020401 «Muzychne mystetstvo» druhoho (mahisterskoho) osvithnoho rivnia /rozrob. T. M. Pliachenko; Kyiv. un-t im. B. Grinchenka. Kyiv [in Ukrainian].
8. *Osvitnio-profesiina prohrama 025.00.04 «Instrumentalne vykonavstvo (orkestrovi strunni, narodni, dukhovi ta udarni instrumenty)»* (2021). [Educational and professional program 025.00.04 «Instrumental performance (orchestral strings, folk, wind and percussion instruments)»] pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za haluzziu znan 02 «Kultura i mystetstvo» spetsialnosti 025 «Muzychne mystetstvo» / Kyiv. un-tim. B. Grinchenka. Kyiv [in Ukrainian].
9. Fedoryshyn, V. I. (2002). *Formuvannia vykonavskoi maisternosti studentiv muzychno-*

pedahohichnykh fakultetiv u protsesi kolektyvnoho muzykuvannia [Formation of performing skills of students of music and pedagogical faculties in the process of collective music making] :dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.02. Kyiv [in Ukrainian].

10. Yunyk, D. H. (2011). *Teoriia ta metodyka formuvannia vykonavskoi nadiinosti muzykativ-instrumentalistiv* [Theory and methods of forming the performance reliability of instrumental musicians] : avtoref. ... d-ra ped. nauk : 13.00.02. Kyiv [in Ukrainian].

11. Lee, C., Leung, B-W.(2021). Instrumental teaching as ‘the noblest and the most under-praised job’: multiple case studies of three Hong Kong instrumental teachers. *Music Education Research (England). Volume 23*.

Issue 5 :<https://www.tandfonline.com/doi/ref/10.1080/14613808.2021.2015309?scroll=top>[in English].

12. Zheng, Yu., Leung, B-W. (2021). Cultivating music students’ creativity in piano performance: a multiple-case study in China. *Music Education Research(England). Volume 23. Issue 5. P. 594–608* [in English].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЛЯШЕНКО Ольга Дмитрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка інструменталістів-виконавців в умовах університетської освіти; методика викладання інструментально-виконавських дисциплін у вищій школі.

ЕКОНОМОВА Ольга Серафимівна – старший викладач кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка інструменталістів-виконавців в умовах університетської освіти; методика викладання інструментально-виконавських дисциплін у вищій школі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

LIASHENKO Olga Dmytrivna– Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Instrumental Performance Skills of the Institute of Arts at BorysGrinchenko Kyiv University.

EKONOMOVA Olga Serafymivna – senior lecturer of the chair of instrumental and performing skills of the Art Institute of Kyiv University named after Borys Grinchenko.

Circle of research interests: professional training of instrumentalists-performers in the context of university education; teaching methods for instrumental-performing disciplines in higher education.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2022 р.